

YARATICI TASARIM UYGULAMALARINDA BİR ATÖLYE ÇALIŞMASI: TASARIM İŞ BİRLİĞİNİN BİLEŞENLERİ VE KÜRESEL BİR SORUNA TASARIMIN YAKLAŞIMI

Elçin Tezel, Bahçeşehir Üniversitesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü

Gelişen ekonomik, sosyal ve çevresel koşullar, tasarım disiplinlerinin iş birlikçi yaklaşımları kullanmalarını zorunlu kılmaktadır. İş birlikçi yöntemler, tasarlama sürecine farklı katkıları bulunabilecek katılımcıların eşdeğer şartlarda sürece ve son ürüne katkı sağlamasını hedeflemektedir. İş birlikçi yöntemlerin artan önemine karşılık, tasarımcıların diğer yetenek grupları ile çalışma yöntemlerine ait bilgi sınırlıdır.

Bu çalışmada, tasarımın küresel ölçekte sorunların çözümünü tetikleyebilecek farkındalığı yaratması amacıyla bir araç olarak kullanılması hedeflenerek, uluslararası ve çok kültürlü bir atölye çalışması yürütülmüştür. Küresel göç ve mülteci krizi kavramının ana tema olarak seçildiği çalışmada, Salzburg ve İstanbul'dan iki üniversitenin tasarım öğrencilerinin, sepet örme işiyle uğraşan yerel Romanların ve bir grup Suriyeli mültecinin katıldığı karma çalışma grupları oluşturulmuştur. Tasarım stüdyo ortamında sepet örme malzemeleri kullanılarak, mültecilerin denizi geçmek için kullandıkları tekneleri sembolize eden modeller üretmeleri istenmiştir. Farklı katılımcıların etkileşimini güçlendirmek için çalışmaya yönelik stüdyo mekân hazırlığı yapılmış, gerekli tasarım ve üretim araçları sunulmuş, bilinen işlev odaklı tasarım kriterlerinin ötesinde, çalışmanın katılımcı, deneysel ve estetik hedefleri katılımcılara açıklanarak iletişime zemin hazırlanmıştır. Ana temayı kullanarak, öngörülen teknikle tekneler tasarlanıp üretilirken, katılımcılar kendi yapabilirlikleri ve deneyimleri üzerinden eşit rollerle sürece katkıda bulunmuşlardır. Çalışma sırasında katılımcılar arasındaki iletişim yöntemlerini ve sürece katkı sağlayan öğeleri belirlemek için etnografik bir alan çalışması yapılmıştır. İş birliğine olanak sağlayan veriler ve araçlar gözlem, görüşme ve fotoğrafıma yöntemleri kullanılarak incelenmiştir.

Çalışmanın bilimsel sonuçları, malzeme ve üretim tekniğinin, fiziksel mekân koşullarının, çok kültürlülüğün ve çeşitli yetenek ve deneyimlerin iletişim ve iş birliği için kaynak oluşturan öğeler olduğunu göstermiştir. Çalışmanın hedeflerinden biri olan farkındalık yaratma hedefine bağlı olarak, üretilen modeller kent merkezinde sergilenmiştir. Daha sonra, üretilen çalışmalar Almanya Wittenberg'de düzenlenen aydınlanmanın 500. yılı kutlamalarını içeren etkinliklerdeki World Reformation Exhibition'da sergilenerek dünya kamuoyunun değerlendirmesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tasarım iş birliği; tasarım iletişimi; etnografi; çok kültürlülük.

GİRİŞ

Tasarım, değer yaratan bir çalışma alanı olarak kabul edilir. Tasarım, biçim, anlam ve kullanılabilirlik kavramları üzerinden, sonuç ürüne ilişkin ustalıklarla karar vermeyi gerektiren bir süreçtir. Bu süreçte tasarımın yarattığı değer, farklı bakış noktalarından değerlendirilebilir. Günümüzde, tasarımın değer yaratma kavramının seri üretim üzerinden yürürlükte olan ülküsel rekabet yaratma kavramından farklı anlamda ele alınması gerekmektedir (Heskett, 2008). Geçmişle karşılaştırıldığında, günümüzde sayısız ürün ve hizmet çeşitliliğine sahip olmamıza karşın, ne yazık ki insanda doyumsuzluk hissi hâkimdir (Prahalad ve Ramaswamy, 2004). Tasarımın insanlık yararına sosyal dönüşümlerle ilgili katkısına yönelik ve sosyal sorumluluğu olan tasarımcıların da özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapabileceği girişimlere ilişkin çeşitli öneriler bulunmaktadır (Margolin ve Margolin, 2002; Papanek, 1971).

Teknoloji ve değer sistemlerinin bağlı olduğu sosyal iyilik kavramıyla ilgili artan farkındalık, ancak iş birliği ve iletişim ile desteklenebilir. Birçok disiplinler arası çalışma, daha iyi yaşam şartları için gerekli bilgiyi sağlayacak altyapının oluşumuna dair araştırmaları hedeflemektedir. Elde edilecek verilerin insan yaşamına etkisi dolayısıyla tasarım tabanlı disiplinlerin bu bağlamda önemli bir rolü bulunmaktadır. Tasarım, etkileşimli ve sosyal bir içeriğe sahip olup sürece katılanlar arasındaki iletişim yaratıcı bir üretkenliğin gereğidir. Fikirlerin ve farklı yaklaşımların paylaşılması, bakış açılarının genişlemesini ve üretimin daha geniş bir bağlamda gerçekleşmesini cesaretlendirir.

Tasarım problemleri karmaşık yapıya sahiptir (Rittel ve Weber, 1984). Tasarımın karmaşıklığı, farklı bilgi kaynaklarına ait bakış açılarının sentezlenmesi noktasında ortaya çıkar. Tasarım probleminin bağlamı, farklı veri katkısı sağlayan kaynaklar arasında uzlaşma sağlanmaya çalışılırken çatışma ve değişikliklere neden olur. Norman (1993) bir grup içinde diğer insanlarla ortak araç ve nesnelere çalışılırken var olan etkileşim ile insan aklının yetkinliğinin arttığını vurgulamaktadır. Verilen bağlamda farklı bakış açılarının paylaşımı, ortak yaklaşımların doğmasına yol açmaktadır. Grup içindeki katılımcılar problem çözerken etkileşimin yarattığı sinerji, süreçteki yeni bilginin oluşturulmasına ve elde edilen çalışmanın kalitesinin artmasına olanak sağlamaktadır (Arias vd., 2000). Tasarım sürecinin inceleyen ve bu süreci diğer problem çözümlerinden ayıran birçok çalışma bulunmaktadır (Cross, 2006; Schön, 1983). Ancak yaratıcı bir eylem olarak tasarımın, basit bir şekilde birbirini izleyen işlemler olarak tanımlanabilmesi kolay değildir. İletişim ve iş birliği gerektiren çalışmaları anlamak için ise çok daha fazla araştırmanın yapılması gerekmektedir. Manzini (2015, s. 118) fiziksel katkısının yanı sıra konuyla bağlantılı kaynaklarını kullanacak farklı gruplardaki insanların etkin katılımını vurgulayarak, iş birliği sürecindeki etkenleri tartışmıştır. İş birliği sürecinde iletişimi sağlayacak nesnelere ilişkin iş birliğiyle ilgili girişimleri görünür kılaçağını belirtmiştir.

Manzini ve Rizzo (2011) yerel projelerden başlayıp daha büyük girişimlere evrilen, geniş çaplı sosyal dönüşümleri tetikleyecek birlikte tasarım süreçlerini ve stratejilerini incelemişlerdir. Konuyla ilgili tartışmalarında, birlikte tasarım fikrinin neden olduğu geniş ve karmaşık sosyo-teknik dönüşümlere ait süreçler incelenmiştir. Bu dönüşümlerde Ehn'in (2008) önerisi olan tasarım araçları (*design devices*), dönüşümü sağlayan birlikte tasarım etkinliğinin araçları olarak tanımlanmıştır. Bu dinamik süreçte birlikte çalışanlar arasında uyumu sağlayacak ve kolaylaştıracak bir araç olarak tasarımın rolü, düşünsel çerçevenin önemli bir parçasıdır. Ayrıca katılımcı tasarımın araçları olarak modeller, prototipler, el çizimleri ve diğer malzemeler birlikte tasarım etkinliğini destekleyecek temel tasarım araçları olarak vurgulanmaktadır. Manzini ve Rizzo (2011, s. 201) tasarım araçlarını, çalışmadaki katılımcılar arasındaki zincirleme tasarım girişimlerini başlatacak sosyal ve materyal yapılandırmanın temeli olan tasarım girdileri olarak tanımlamaktadır.

Bu çalışma, Avrupa'da aynı tema ve hedefle düzenlenmiş olan bir seri uluslararası atölye çalışmasından birine odaklanmakta, bu çalışmadaki iletişim ve iş birliğini tetikleyen temel etkenleri incelemektedir. Aralık 2016'da Avusturya Fachhochschule Salzburg University of Applied Sciences Tasarım Okulu (FHS) ve Bahçeşehir Üniversitesi (BAÜ) Mimarlık ve Tasarım Fakültesi iş birliği ile düzenlenen ve beş gün süren atölye çalışmasındaki farklı grupların birlikte tasarlama etkinlikleri etnografik yöntemlerle araştırılmıştır. Manzini ve Rizzo'nun (2011) düşünsel teorisini temel alan bu çalışma farklı katılımcıların, nesneleri tasarlama ve yapma eylemlerindeki katılımı ve iletişimi sağlayan temel işleyişi ve etkenleri belirlemeyi, bu etkenlerin tekrarlı uygulamalarla sosyal dönüşümlere neden olabilecek girişimlerin alt yapı hazırlama süreçlerini Salzburg'da gerçekleşen atölye çalışması örneği üzerinden incelemektedir.

Çalışmanın, tasarım araştırmaları literatürüne iki yönde katkı yapması hedeflenmiştir. Birincisi, farklı yetenek ve sosyal alt yapıdan gelen katılımcıların ortak bir tasarlama sürecindeki iş birliği etkinliklerinin ve bu iş birliğine etki eden girdilerin belirlenmesidir. Buna göre araştırma soruları şöyledir: Atölye çalışmasında iş birliğini sağlayan koşullar nelerdir? İş birliği sürecindeki uygulamalara farklı kimlikler ne şekilde katkı sağlamışlardır? İkincisi, çalışmanın makro ölçekte sosyal inovasyona kapı açan sonuçlarının değerlendirilmesidir. Buradaki araştırma sorusunun hedefi ise, tasarım yöntemleriyle ele alınan toplumsal bir sorunun hangi alanlarda, ne tür farkındalık ve dönüşümlere neden olduğunun belirlenmesidir.

SALZBURG ATÖLYE ÇALIŞMASI: FLECHTEN-FLÜCHTEN

Salzburg'daki atölye çalışması, çalışmaya ev sahipliği yapan FHS ve ziyaret eden BAÜ tasarım öğrencilerinin, Salzburg'da yaşayan bir grup sepet örücü Roman'ın ve Avusturya'ya göçmüş bir grup Suriyeli göçmenin oluşturduğu karma gruplarla gerçekleştirdiği bir çalışmadır. Sepet örücü Romanlar, Salzburg'da sınırlı geçim

Tablo 1. Katılımcılar ve yetenekler/deneyimler/yapabilirlikler

Katılımcılar	Yetenekler/Deneyimler/Yapabilirlikler	
Ziyaret eden üniversiteden (BAU) 23 tasarım öğrencisi	Endüstriyel tasarımcı (3), iç mimarlık (17) ve mimarlık (3) öğrencileri	Bütün katılımcılar karışık gruplar oluşturmuşlardır. Öğrenciler, 8 farklı ülkeden katılmaktadırlar.
Konuk eden üniversiteden (FHS) 14 tasarım öğrencisi	Değişim programıyla bir veya iki dönem için FHS'ye gelen tasarım öğrencileri	
6 Roman sepet örücüsü	Yıllardır Salzburg'da yaşamakta olup sepet örücülüğü ve geçici işlerle gelir elde edebilmektedirler.	
5 Suriyeli göçmen	2016 yılında Türkiye ve Ege Denizi üzerinden Avrupa'ya göç etmişler, denizi geçmek için tekneler kullanmışlardır.	

kaynaklarıyla yaşamak zorunda olan ve temel yapabilirlikleri sepet örme işi olan, ancak geçimlerini yardımlarla sağlayabilen insanlardır.

Çalışmanın yapıldığı yıl, Orta Doğu ülkelerinden ve özellikle Suriye'den Türkiye toprakları ve Akdeniz yoluyla gittikçe artan sayıda göçmen, açık deniz şartlarına uygun olmayan koşullarda teknelerle, çaresiz seçim ve girişimlerle Avrupa'ya ulaşmaya çalışmaktaydı. Bu tehlikeli yolculuğu göze alanların büyük çoğunluğu, ülkelerindeki savaş koşullarından, şiddet ve zulümden kurtulmak için uluslararası koruma ihtiyacında olan insanlardı. Avrupa ise topraklarına ulaşan bu kitlesel göçmenlerin asimile edilmesinin yolları konusunda farklı tutum ve görüşler içindeydi. Salzburg atölye çalışmasına katılan bir grup Suriyeli göçmen, Avrupa'daki bu göçmen krizini yaşamış insanlar olup Avusturya'dan sığınma beklemekteydiler (Tablo 1).

Çalışmanın adı olan Flecten-Flüchten, örmek ve kaçmak sözcüklerine karşılık gelmekte, atölye çalışmasındaki grupların kullandığı üretim tekniğine ve çalışmanın ana teması olan göçe işaret etmektedir. Küresel göç ve göçmen krizi, çalışmanın ana teması olarak belirlenmiştir. Oluşturulan karma gruplardan, birlikte tekne tasarımları ve bu tekneleri verilen malzemeler ve belirlenen birleştirme tekniği ile inşa etmeleri istenmiştir.

Atölye çalışmasının büyük ölçekli hedefi, tasarlama ve yapma eyleminin ortaklaşa gerçekleştirildiği sürecin sağlanması, bu paylaşımın sonuçlarının sergilenmesi ile toplumsal farkındalığın artırılması ve sosyal dönüşümlere kapı açılmasıdır. Bu nedenle katılımcıların ortaya çıkardıkları çalışmalarda tasarım değerlendirmesine esas olan işlevsel tasarım üretkenliği beklenmemiş, bunun yerine deneysel, katılımcıların kendi katkılarından kaynaklı ilham verici ve estetik bir bakış açısı hedeflemeleri uygun bulunmuştur. Cross'un (2006) bu konuya yönelik tasarım

uygulamalarıyla ilgili görüşleri, tasarlama eyleminin yalnız belirli bir yetenek grubuna ait olmadığı, tasarlama yetisinin kendiliğinden insanın içinde olduğu yönündedir. Lawson (2005) da Cross'un (2006) görüşlerine katılarak tasarımın bir tür düşünme biçimi olduğunu belirterek, insanın doğal yeteneklerinden biri olarak vurgular. Tasarımın edimsel yönü, çalışmaya katılanlar arasında iş birliğini sağlayan bir bağ olarak çalışmaktadır. İşbirlikçi yöntemler, çalışmaya katılanların eşit biçimde sürece katılımlarına odaklanmaktadır. Bu nedenle yapılan atölye çalışmasının en önemli kuralı, çalışma süresince katılımcılar arasında hiçbir hiyerarşik konumlandırmanın bulunmamasıdır. Tasarım öğrencileri, Roman sepet örücüler ve Suriyeli mültecilerle birlikte çalışmaya katılan profesörler ve araştırmacılar eşit rol kimlikleri ile çalışmanın bir parçası olmuşlardır. Çalışmada malzeme olarak ahşap şerit çitalar ve söğüt dalları kullanılmıştır. Teknelerin çatkısını oluşturmak için ahşap şerit çitaların birleştirilmesinde bilinçli olarak seçilmiş bir birleştirme detayı kullanılması istenmiştir.

Tasarım Stüdyo Ortamı

Proje gelişimi ve stüdyo tabanlı çalışma ortamı, tasarım temelli tüm disiplinlerde esastır (Fallman, 2007). Tasarım stüdyosunun farklı yönleri, stüdyo çalışma kültürüne katkıda bulunur. Çeşitli malzeme araç ve nesnelerin yer aldığı mekân ve mekân düzenlemesi, insanların düşünmesini, eylemlerini ve birbiriyle etkileşimini etkiler (Vyas ve Nijholt, 2017). Özellikle işbirlikçi tasarım etkinliklerinde, tasarım stüdyosundaki düzenleme, birlikte çalışanlar arasındaki iletişimin düzey ve kalitesini etkilemektedir. Lahlou (1995) fiziksel çevrenin iyi bir iş birliği uygulaması için katalizör görevi gördüğünü belirtmiştir. Kirsh (1995) düşünme, planlama ve davranışlardaki yetkinliği arttırmak için mekânın bir kaynak olarak yönetilebileceğini söylemektedir. Manzini (2015) mekân kurgusunun katılımcılar arasındaki iletişim için uygun koşulları hissettirmesiyle, iş birliğini yönetmek amacıyla kullanılan bir araca dönüşeceğini ileri sürmüştür. Tasarım stüdyo ortamındaki fiziksel kurgu ve malzeme zenginliği, iletişimi ve iş birliğini teşvik edecektir. Böylece tasarım sürecindeki tartışma ve yansımalar cesaretlendirilecektir (Schön, 1983). Bir tasarım stüdyosunda mekân, bütün dikey ve yatay boyutlardaki olasılıklar ve araçlarla kullanılabilir. Zemin, yatay düzlemler, duvarlar ve sunuş panoları, düşüncelerin paylaşımı ve tasarım önerilerinin paylaşımı için kullanılan araç ve ortamlardır. Bu materyal verilerin ötesinde tasarım stüdyosu karmaşık bir sosyal ortam olup deneysel ve yansımali etkinliklerin yürütüldüğü ve bilgi paylaşımının çok etkileşimli şartlarda gerçekleştiği bir ortamdır (Teymur, 1992; Vyas vd., 2013).

Atölye çalışmasında stüdyo ortamı ve tasarım sürecini etkileyecek şartlar, iletişimi ve grup üyeleri arasında iş birliğini güçlendirecek düzenlemelerle yapılandırılmıştır. Katılımcıların etkinlikleri çalışma mekânının fiziksel özellikleriyle bilinçli olarak yönlendirilmiştir. Birlikte çalışan katılımcılar, kendi bilgi, yetenek ve deneyimleri çerçevesinde tekneleri tasarlama ve yapma işine odaklanacakları

şekilde mekân kurgusuyla teşvik edilmişlerdir. Gruplar öncelikle teknelerin çatki ve biçim olasılıkları üzerinden, herhangi bir başarı hedefi gösterilmeksizin malzemeyle oynamaya ve keşfetmeye yönlendirilmişlerdir. Başarı hedefi gösteren herhangi bir tasarım ön bilgilendirmesi yapılmadan, yalnız ahşap şerit çıtaların birleştirilmesi kuralı gösterilerek gruplar çalışmaya yönlendirilmiştir. Yardımlaşma ve iletişim, bilgi ve deneyim paylaşımı konusundaki beklentiler ifade edilmiştir.

Tasarımda İletişim

Bazı sosyolojik kuramlara göre nesnelere bilgi taşıyan araçlar olarak tanındıkları için düşünce ve deneyimleri iletmek açısından önemli rol oynarlar (Latour, 1987). Tasarımda iletişim, fikirlerin üretilmesini ve çeşitli araçlar ile sunulmasını gerektirir (Purcell ve Gero, 1998). Eckert ve Boujut'nun (2003) yaptığı sosyolojik analizler de fikirlerin aktarımı için nesnelere bilgi taşıyan varlıklar olduğu yönündedir. Nesnelere, birbirinden deneyim, yetenek ve bilgi kaynakları açısından farklı olan insanlar arasında tasarım iletişiminin sağlanmasında etkin araçlardır. Tasarımda, fikirlerin ifadesi için gerekli iletişimde sözlü anlatım yeterli bir yöntem değildir. Bu yetersizliği gidermek için, tasarım ortamındaki fiziksel kurgu içinde var olan nesnelere ve kaynak malzemelere hem esin kaynağı hem de iletişimin araçları olarak kullanılırlar (Eckert ve Stacey, 2000).

Atölye çalışmasının temasına işaret eden göçmen tekneleri, tüm anlatımların ve fikirlerin dışavurumunun çıkış noktasını oluşturmuştur. Hem iletişim kurmanın hem de birlikte yapma eyleminin ögesi olan tekneler, farklı deneyim gruplarının düşünce ve bilgilerini paylaşmak için kullandıkları bir iletişim aracı olmuştur. Farklı deneyimler, yaşanmışlıklar ve yetenekler, iletişim ve iş birliğine yaptıkları katkı dolayısıyla, çalışma ilerledikçe farklı rol kimliklerinin yapabilirlik alanı olarak özgüven duymalarını sağlamıştır. Çalışma boyunca, rol kimliklerinin çalışmaya getirdikleri farklı girdilerdeki yorumlarla sürece ve çıktılara değer katmışlardır. Denizi botlarla geçen ve uzun bir mücadele veren Suriyeli göçmenlerin deneyimlerinin yarattığı psikoloji, grup içindeki etkileşimi ve dayanışma fikrini güçlendirmiş, sembolik ve metaforik düşünme çabasına katkıda bulunmuştur. Tasarımda metaforlar tasarım düşüncesinin ifadesi için kullanılan araçlardır (Casakin, 2007). Romanlar, en eski üretim yöntemlerinden biri olan örme tekniğini kullanarak teknelerin üretimine ve biçimlenmesine katkı sağlamışlardır. Tasarım öğrencileri ise bu bilgi ve deneyim kaynaklarından gelen bilgiyi harmanlayarak, tasarım düşüncelerini alışkın oldukları sunuş yöntemlerini kullanarak üretmişlerdir. Fikirleri sunma ve biçimlenmeyle ilgili uygulamaları diğer rol kimliklerini yönlendirmiştir. Doğrudan malzeme kullanımıyla son ürünün tasarlanıp üretilmesi, çalışmanın yöntemini oluşturduğu için, malzemenin ve biçimlenme özelliklerinin keşfini gerektiren çalışmalar, ölçekli modellemeler ağırlıklı olarak kullanılan uygulamalardır. Dolayısıyla, iş birliğinin düğüm noktası, farklı katılımcıların fikirlerinin tartışılması, birbirini anlaması, birbirine adapte olması ve ortak zeminde buluşulması alt eylemlerini içermektedir. Çalışmanın ana teması, düşünüş ve

kültürel farklılıklara karşılık birlikte üretme çabasının bağlayıcı olarak rol oynaması olmuştur.

Tasarım Stüdyolarında Etnografi, Uygulamalar ve Sonuçları

Etnografik çalışmaların tasarımdaki uygulamalarından biri, destek araçlarının ve/veya tasarım sürecinin planlanmasını ve bununla ilgili çalışma sürecinin tanımlanmasını sağlamaktır (Button, 2000; Vyas vd., 2013). Tang'in (2013) çalışması, iş birliğiyle yürütülen bir çizim çalışmasına ait araçların ve çalışma sürecinin gözlemlenmesine aittir. Çalışmanın amacı, beden hareketlerini ve sözel olmayan dile ait öğeleri anlamak, bir iletişim kaynağı olarak mekânın düzenlemesini, iş birliği için yürütülen etkinlikleri ve katılımcıların mekânsal yönelimlerini anlamaktır. Vyas vd.'nin (2013) çalışması ise, etnografik bir alan çalışmasında iki endüstriyel tasarım bölümünün ve bir dizi tasarım firmasının gözlemlenmesini, sorgulanmasını ve kayıt altına alınmasını içermektedir. Öğrencilerin ve tasarımcıların tasarım üretkenliğiyle ilgili ölçülerin ötesinde işbirlikçi etkinliklerinin incelenmesini hedeflemektedir. Alan çalışmasının sonuçları, mekânın düzeni, uygulamaların yönetimi ve iş birliğinin içeriğiyle ilgili veriler sağlamıştır. Alan çalışmasına yönelik tanımlamalar, nesnelerin ve araçların kullanım yöntemlerine ait bilgilere de işaret etmiştir. Gözlemler, görüşmeler ve fotoğraf dokümantasyon yöntemleriyle etkileşimler ve uygulamalar analiz edilmiştir.

Salzburg'da yapılan çalışmaya ait araştırma yöntemi de benzer şekilde olup, yapılan gözlem ve görüşmelerle atölye çalışmasında iş birliğini sağlayan koşullar belirlenmiştir. Gözlemlerin amacı, iletişimin aracı olan uygulamaları, iş birliğinin alt yapısını, araçları ve yöntemleri belirlemektir. Gruplar, beş gün boyunca devam eden çalışma sürecinde gözlenmiş ve fotoğraflanarak belgelenmiştir. Çalışmayla ilgili günlük tutularak iş birliğinin belirleyici nitelikleri ve gruplardaki iş birliği göstergesi olan davranış desenleri not alınmıştır. Çalışmada, Suriyeli göçmenler, Roman sepet örücüleri ve tasarım öğrencileriyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca grup görüşmeleri ile iş birliğini yönlendiren etkenlerle ilgili bilgi toplanmıştır. Fontana ve Frey'e (1994) göre grup görüşmeleri bilinmeyen keşfi amacıyla uygulanır. Yarı yapılandırılmış sorularla farklı rol kimlikleri arasındaki iletişimin yönü ve şekli, öncelikler ve düşünme biçimleri, iletişimde yaşanan zorluklar, tasarlama ve yapmada kültürel farklılıkların etkisi, fiziksel kurgunun ortak çalışmaya etkisi, malzeme ve uygulanan teknik ve araçların ve nesnelerin etkisi sorgulanmıştır. Ayrıca birlikte çalışmayı yönlendiren girdiler, çatışma, tartışma ve anlaşma başlıkları belirlenmiştir. Bu bildirinin yazarı etnografik çalışma yönteminin gereği olarak gözlem ve veri kaydı için, gruplara katılarak tasarlama ve üretme çalışmalarına dâhil olmuştur.

Elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda farklı biçimdeki veri kayıtlarındaki öğeler belirlenmiştir. Görüşme kayıtları üç farklı araştırmacı tarafından analiz edilerek anahtar kelimeler belirlenmiştir. En yüksek tutarlılığı veren anahtar kelimeler gruplanarak iş birliğinin temel girdilerini belirleyen kavramlar altın-

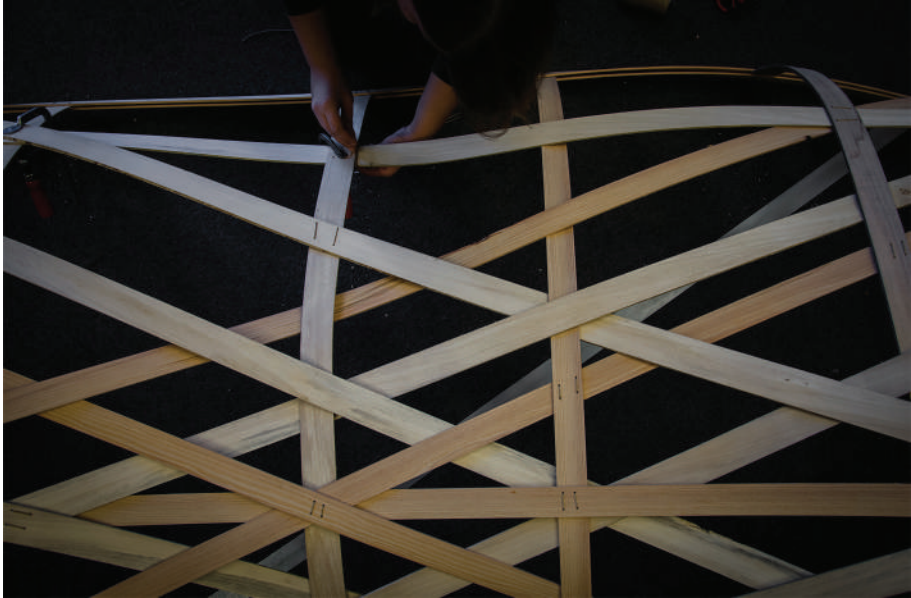
da toplanmıştır. Görsel dokümantasyon verileri ise, belirlenmiş olan temel kavramların her çalışma grubunda tekrarının incelenip doğrulanması amacıyla ikincil bir veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Fotoğraflar, iş birliğinin farklı kimlikler arasındaki yönü ve iş birliğine yapılan katkının doğrulanması için incelenmiş, farklı kimlikler arasındaki yakınsamanın görsel verilerinin belirlenmesi amacıyla kullanılmıştır. Araştırma verilerinin değerlendirilmesi sonucunda, yöntem ve araç olarak iş birliğini sağlayan üç temel kavramın öne çıktığı belirlenmiştir. Bunlar:

1. Malzeme ve teknik,
2. Fiziksel mekânın koşulları ve
3. Çok kültürlü gruplarda yakınsama sağlayan tasarım iletişimidir.

Malzeme ve teknik

Teknelerin ana iskeletini kurmak için ince şeritler halinde ahşap malzeme kullanılmıştır. Daha sonra söğüt dalları yardımıyla strüktür örülerek kaplanmış ve son biçim elde edilmiştir. Ana iskeleti oluşturan şerit ahşapların birleştirilmesi için bütün katılımcılara özel bir birleştirme tekniği gösterilmiştir. Üst üste binen şeritlere delikler açılarak mumlu ip yardımıyla şeritler birbirine dikilerek birleştirilmiştir (Resim 1).

Tahta şeritlerin ipe birleştirilmesi ve sonra örülmesi uzun ve zahmetli bir işlemdir. Metaforik olarak, katılımcılar denizi geçerken ölümcül koşullarla mücadele ederek hayatta kalmak zorundaydılar. Birlikte yapılan bu çalışma sabır ve vaz-

Resim 1. Üst üste binen ahşap çıtaların dikilmesi

Resim 2. Tasarım atölyesinde çalışma ortamı

geçmemeyi gerektiriyordu. Bilinçli bir şekilde seçilen yöntem, saatler süren, düşünmeyi ve karar verip yapmayı gerektiren bu etkinlik yoluyla, katılımcılar arasında iletişim ve iş birliğini sağlamıştır. Öğrencilerden birinin sözleriyle “Bu zorlu çalışma bize hem bir çeşit dinginlik hem de saygı hissini getirdi. Özellikle öğrenciler ve göçmenler arasında... (Göçmenler) bize sabırlı ve dayanıklı olmayı öğrettiler” (Resim 2).

Ahşap çitaların bağlantı detayı, çalışma başlamadan uygulamalı olarak tüm gruplara gösterilmiştir. Bu teknik, katılımcılar strüktürü oluştururken bir kısıtlama getirmiş, ancak biçim üzerinde çeşitli olasılıkları düşünmelerine de olanak sağlamıştır. Birleştirme tekniği, birlikte çalışan grup arkadaşlarının yardımlaşmasını gerektirmektedir. Şeritlerin, üst üste getirildiğinde mangelerele bağlanması ve sonrasında biçimini koruyarak dikilmesi gerekmektedir. Böylece iletişim ve iş birliği teşvik edilmektedir.

Ayrıca, kurulmuş olan tekne iskeletinin söğüt dallarıyla örülmesi, strüktürün önceden planlanarak yapılmasını ve farklı örülme desenlerine uygun şekilde tasarlanmasını gerektirmektedir. (Resim 3). Dolayısıyla malzeme ve teknik, birlikte tasarlama ve üretme işinin kolaylaştırıcı aracı olarak çalışmıştır.

Resim 3. Strüktürün örülerek vurgulanması

Resim 4. Atölye çalışmasında farklı rol kimlikleri arasında iş birliği

Gruplardaki bireyler farklı yetenek ve deneyim kimlikleriyle bağlantılı farklılaşan etkinlikler göstermişler ve bu farklılıklarıyla kimlikler arasında yakınsamaya (*convergence*) olarak sağlayarak süreci etkilemişlerdir. Örneğin tasarım öğrencileri, fikirlerini hızlı el çizimleri ve küçük modeller kullanarak görselleştirmeye

çalışmışlardır. Tasarım öğrencilerinin bu sunuş yöntemleri, diğer rol kimlikleriyle iletişim sırasında üzerinde tartışarak anlaşma sürecini desteklemiştir. Küçük modellerin yapılması malzemenin kullanım olasılıklarının keşfedilmesi açısından da etkili olmuştur. Örneğin, Romanların farklı biçimlenmelerdeki örgü desenlerini göstermelerine yardımcı olmuştur (Resim 4).

Malzeme ve teknik, iş birliği eşgüdümün araçları olurken, aynı zamanda yaratıcı uygulamaların da aracı olarak kullanılmışlardır. Grup içindeki katılımcıların biçimleri oluştururken deneme-yanılma döngüleri gözlenmiş, sıklıkla kurgulanmış biçimin malzemesinin çözülüp daha başarılı öneriler için denemeler yapıldığı görülmüştür. Dolayısıyla biçimin keşfiyle ilgili döngüler deneysel bir yaklaşıma sahiptir. Çalışma, yaparak düşünme pratiğinde gerçekleşmiştir. Anlamlar, fikirler ve görüşler çeşitli biçim ve desen arayışlarıyla ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle bazı örneklerde, tekne biçiminden uzaklaşan, ama yine de suda yüzeceği varsayılan biçimler de denenmiştir. Farklı biçimlenmelerin denenmesi için zaman zaman grupların kendi içinde daha küçük çalışma gruplarına bölündüğü ve yeni denemeler yaptıkları gözlenmiştir. Ayrıca yardımlaşma ve paylaşım fikrinin yalnız grup içinde kalmadığı, gruplar arasında da birlikte çalışma ve iş birliği yapıldığı gözlenmiştir. Rekabet duygusu gruplar arasında değil, daha çok tekne yapabilmek ve yapılanları tamamlamak üzerinden zamana karşı verilmiştir.

Fiziksel mekânın koşulları

Kirsh'ün (1995) belirttiği gibi mekân, hedefli etkinliklere hizmet edecek şekilde yönetilebilir bir kaynaktır. Sosyal etkileşimde, mekânın kullanımı ve yönetimi önemli bir rol oynar. Mekânın düzeninin, düşünmek, planlamak ve eylemde bulunmak amacındaki insanların etkileşim ve davranışlarında açık bir etkisi vardır. Tasarım stüdyosunda mekânın koşulları, kullanıcıların malzeme, araç ve nesnelere kullanarak fikirlerini ifade etmeleri için gerekli kullanım biçimlerini belirlemektedir. Amaçlı olarak düzenlenmiş bir mekânın koşulları, kullanıcılarına fiziksel çevreyi iş birliği ve iletişim için kullanabilmelerinin yöntemlerini mekân diliyle iletir. Nesnelere, araçlar, çeşitli yüzeyler ve mekânın özelleşmiş düzenlemesi, etkinlik biçimlerinin gerçekleştirilmesiyle ilgili kurallara ait mesajlar verir. Sonuç olarak iletişimin kalitesi ve biçimi, fiziksel mekân düzenlemesinin bir ürünüdür.

Salzburg'da yapılan atölye çalışmasında, fiziksel çevre atölye çalışmasının amaçlarına göre kurgulanmıştır. Birbirine bağlı üç stüdyo mekânında masa ve sandalyeler çıkartılmış, yalnızca not almak veya el çizimlerini tutturmak için beyaz yazı panoları mekânın çeperinde bırakılmıştır. Stüdyo mekânlarının tabanı, teknelerin kolaylıkla üstünde yapılabileceği ve hareket ettirilebileceği endüstriyel keçe ile kaplanmıştır. Ayrıca, çalışırken dizüstü durmak ve oturmak için uygun bir zemin elde edilmiştir. Keçenin akustik etkisi ve yarattığı sıcak psikolojik etki, mekânın kullanıcıları tarafından benimsenmesine katkıda bulunmuştur. Her bir stüdyoda gruplara yetecek kadar araç ve gerecin üstünde yer aldığı tekerlekli bir masa yerleştirilmiştir. Bu düzenleme, yapılacak uygulamaların daha düzenli yapılmasını,

yapılacak işlemler ve kuralların daha görünür olmasını sağlamıştır. Resim 2, 3 ve 4 stüdyo çalışma ortamını göstermektedir. Grup çalışanları, tekne iskeletinin kurulması, parçaların dikilerek birleştirilmesi ve yüzeylerin örülerek kapatılması gibi çalışmanın farklı aşamalarına göre yer değiştirerek yeni çalışma ortamları oluşturmuşlardır. Mekân kurgusu, bu esnek çalışma düzenine olanak tanımıştır.

Çok kültürlü gruplarda yakınsama (convergence) sağlayan tasarım iletişimi

Daha önce vurgulandığı gibi, tasarım düşüncesinin yalnız sözlü anlatım diliyle ifade edilmesi yetersizdir. Fikirlerin farklı araç ve yöntemlerle ifade edilmesi gereklidir. Çizimlere ve modellere ek olarak, vücut dili ve hareketleriyle yapılan anlatımlarla sözlü anlatımların desteklenmesi gerekir. Dünyayı daha iyi anlamak ve çevreyle daha iyi bir etkileşimde bulunmak için insan bedeniyile ifade önemlidir (Klemmer vd., 2006).

Atölye çalışması, uluslararası ve çok kültürlü bir sosyal buluşma olup stüdyo ortamında en az on farklı dil konuşulmuştur. Öğrenciler, sepet örücüleri ve göçmenler dünyanın farklı bölgelerinden ve kültürlerinden, bambaşka deneyim ve geçmişle gelen insanlardır. Bu kültürel farklılık ve dil çeşitliliği, iletişimin başka araçlarla da desteklenmesini zorunlu kılmıştır. Bu çeşitlilik, katılımcıların yeni düşünme yöntemleri ve yaklaşımları deneyimlemelerini sağlamıştır. Karışık gruplar şeklinde yürütülen atölye çalışmasında herkes kendi yaklaşımını karşılaştırma ve yeni bakış açıları kazanma olanağı bulmuştur. Farklı kültürlerle karşılaşmak ve çok kültürlü sosyal ortama uyum sağlamak, yansımali ve üretken düşünmeyi destekleyen bir yöntemdir (Tezel, 2014).

Atölye çalışmasındaki ortaklık fikri ve yakınsama (*convergence*), bütün katılımcılara eşit roller verilmesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal mahrumiyet yaşayan gruplar olarak Romanlar ve Suriyeli göçmenler, bir üniversite ortamında diğer bütün rol kimlikleriyle eşdeğer bir görev üstlenerek çalışmışlar, kendi geçmiş ve deneyimlerinden katkılarla çalışmayı değerli hale getirmişlerdir. Sepet örücüleri, malzemenin etkin kullanımına ve biçimlenmeye katkıda bulunmuşlardır. Göçmenler ise kavramsal bir katkı olarak vazgeçmemeyi çalışma gücü olarak tüm gruplara aşılamışlardır. Ezio Manzini'nin yayılmış tasarım (*diffuse design*) kavramında belirttiği gibi, geçmişi ve statüsüne bakılmaksızın herkesin katkı sağlama-sıyla farklılık ve çatışmaların aşılması ve kaynakların verimli sonuçlar elde etme yolunda etkin kullanılması mümkündür (2015, s. 157).

Sosyal İnovasyonun Girişimleri

Salzburg'da yapılan çalışmanın ürünleri, farkındalık yaratmak hedefine bağlı olarak Salzburg kent merkezinde sergilenmiştir. Flechten-Flüchten temasındaki atölye çalışması, İstanbul, Barcelona, Basel ve Paris olmak üzere Avrupa'nın dört şehrinde daha gerçekleştirilmiştir. Bu atölye çalışmalarının yapısı ve kurgusu aynı olup farklı görünüş ve estetik özelliklerine sahip 40 civarında tekne biçimli ürün elde edilmiştir. Her bir tekne kendi hikâyesini taşımakta, ama hepsi göçmen kri-

Resim 5. Wittenberg’de göle yerleştirilen tekneler

zine güçlü bir gönderme yapmaktadır. Bütün tekneler Almanya’nın Wittenberg kentine gönderilerek orada bulunan bir göle yerleştirilmiştir ve göl Akdeniz’i temsil etmiştir (Resim 5).

Wittenberg’de Mayıs 2017’de Aydınlanmanın 500. Yılı uluslararası sergisinde birçok tekne, dünyaya küresel göçün simgesi olarak katı bir mesaj vermiştir. Göçmenler, yaşanan büyük sıkıntıların gerçek aktörleri olarak, “Yaratmak için Adalet, Barış ve Doğruluk” (*Justice, Peace and Integrity for Creation*) adı verilen sergi kurgusunun karşı tezi olarak var olmaktadır. Avrupa ise hala büyük göçün kurbanlarının ne şekilde asimile edilmesi konusundaki tartışmalarına devam etmektedir. Politik söylemin tam tersine, yürütülen atölye çalışmaları insanlar arasındaki farklılıkların üstesinden gelme yolunda tasarımın ve onun önerdiği araçların iletişiminin işe yarayacağını, birlikte çalışmanın kaynakların kullanımı için en verimli sonuçları vereceğini uygulayarak göstermeyi hedeflemiştir. Bu çalışma, sosyal inovasyona giden yolda yol alan bir girişimdir. Atölye çalışmaları dizisi sonucunda, evsiz ve yardımlarla yaşayan Romanlar, örme teknikleriyle ilgili ders veren profesörler olarak eşit koşullarda çalışmanın içinde yer almışlardır. Bu grup, daha sonra devlet desteği ile kendi işlerini kurmuştur. Bir başka başarı hikâyesi ise Suriyeli bir göçmenle ilgilidir. Ülkesinde matbaacı olarak çalışan Suriyeli göçmen, Paris’te bir dijital paketleme firmasında çalışmaya başlamıştır. Sergideki tekneler ise, aylar boyunca Wittenberg’deki gölde kaldıktan sonra, Alman bir sanatçı tarafından büyük maskelere dönüştürülerek taşıdıkları anlama ikinci bir hayat verilmiştir. Bu serginin sonunda, maske olan bütün tekneler çözülerek ürün yaşam döngüsünü göstermek üzere sergilenmektedir.

SONUÇ

Tasarımın araç olarak kullanıldığı her türlü yenilikçi girişimde farklı bilgi ve yetenek gruplarının katkısına ihtiyaç vardır. Geniş bir bakış açısıyla, yapılan atölye çalışması sosyal ilişkilerin giderilmesine yardım etmiştir. Bilim ve teknolojideki hızlı gelişmelerle, tasarım uygulamalarında da yenilikçi olmaya ve yaklaşım de-

ğişimlerine ihtiyaç vardır (Brown, 2009; Cross, 1981). Karmaşık konuların ve soyut kavramların yer aldığı sorunların çözümü için yeni yöntemlerin kullanılması gerekir. Çok katmanlı ve karmaşık problemlerin çözümleri, yeni yöntemlerle genişletilmiş bakış açılarını içeren etkin iş birliklerinin ürünleri olacaktır. (Banarjee, 2008).

Etnografik alan çalışma sonuçları, farklı kültürel alt yapıdan gelen ve farklı girdilerle tasarım sürecine katkıda bulunan katılımcıların ve iş birliğiyle gerçekleşen çalışmanın özelliklerini belirleyen verileri sağlamıştır. Atölye çalışmasının teması ve o temanın gerçek aktörlerinin sağladığı çalışma ruhu, bütün katılımcıların aynı hedef doğrultusunda kendi katkılarıyla birleşmelerini ve iş birliği yapmalarını sağlamıştır.

Çalışma sonuçları, tasarım atölye çalışmasının kurgusunun ve keşfetmek için sağladığı tüm şartların, katılımcılar arasında iletişim ve iş birliğini desteklediğini göstermiştir. Kullanılan malzeme, araçlar ve yöntem, farklı yapabilirliklere ve katkılara olanak sağlayarak, paylaşımcılığı, iletişimi ve çalışma çevresinin esnek kullanımını teşvik etmiştir. Tasarlanan tekneler hem sürecin kendisi hem de birlikte yapma etkinliğinin ürünü olmuşlardır.

Birlikte tasarlama ve üretme süreci stüdyo ortamının düzeninden de etkilenmiştir. İletişim ve iş birliği mekânın esnek kullanım olanaklarıyla desteklenirken, yaratıcılık ve birlikte keşfetmeyi desteklemiştir. Çalışmanın sonuçları, iş birliğiyle tasarlama ve üretme süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına ve sosyal değişimleri tetikleyecek farkındalıkları yaratmak için yöntem arayışına somut bir örnekle katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Arias, E., Eden, H., Fischer, G., Gorman, A. ve Scharff, E. (2000). Transcending the Individual Human Mind—Creating Shared Understanding through Collaborative Design. *ACM Trans Computer-Human Interaction*, 7(1), 84–113.
- Banarjee, B. (2008). Designer as Agent of Change: A Vision for Catalyzing Rapid Change. C. Cipolla ve P.P. Peruccio (Ed.), *The Changing The Change Conference bildiriler kitabı* içinde (192-204). Turin, Italy.
- Brown, T. (2009). *Change by Design: How Design Thinking Transforms Organizations and Inspires Innovation*. UK: HarperCollins.
- Button, G. (2000). The Ethnographic Tradition and Design. *Design Studies*, 21, 319-332.
- Casakin, H. (2007). Metaphors in Design Problem-solving: Implications for Creativity. *International Journal of Design*, 1, 21-33.
- Cross, N. (2006). *Designerly Ways of Knowing*. US: Springer.
- Cross, N. (1981). The Coming of Post-industrial Design, *Design Studies*, 2(1), 3-7.
- Eckert, C. ve Boujut, J. (2003). The Role of Objects in Design Co-operation: Communication through Physical and Virtual Objects. *Computer Supported Cooperative Work*, 12, 145-151.

- Eckert, C. ve Stacey, M. (2000). Sources of Inspiration: A Language of Design. *Design Studies*, 21, 523-538.
- Ehn, P. (2008). *Participation in Design Things*. 22 Ocak 2018 tarihinde <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=1795248> adresinden erişildi.
- Fallman, D. (2007). *Supporting Studio Culture in Design Research*. 1 Mart 2017 tarihinde <https://pdfs.semanticscholar.org/e90a/6564d1c993b66d09abf7f379e145f4afb245.pdf> adresinden erişildi.
- Fontana, A. ve Frey, J.H. (1994). Interviewing the Art of Science. N. Denzin ve Y. Lincoln (Ed.), *The Handbook of Qualitative Research* içinde (361-376). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Heskett, J. (2008). Creating Economic Value by Design. *International Journal of Design*, 3(1), 71-84.
- Kirsh, D. (1995). The Intelligent Use of Space. *Artificial Intelligence*, 73(1-2), 31-68.
- Klemmer S.C., Hartmann, B. ve Takayama, L. (2006). How Bodies Matter: Five Themes for Interaction Design. C. M. Carroll (Ed.), *DIS '06 The 6th Conference on Designing Interactive Systems bildiriler kitabı* içinde (140-149). University Park PA, USA: ACM Press.
- Lahlou, S. (2009). Supporting Collaboration with Augmented Environments. Design and Dissemination Issues. P. Dillenbourg, J. Huang ve M. Cherubini (Ed.), *Interactive Artifacts and Furniture Supporting Collaborative Work and Learning* içinde (77-96). Springer US.
- Latour, B. (1987). *Science in Action*. Milton Keynes, UK: Open University Press.
- Lawson, B. (2005). *How Designers Think: The Design Process Demystified*. Boston: Architectural Press.
- Manzini, E. (2015). *Design, When Everybody Designs: An Introduction to Design for Social Innovation*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Manzini, E. ve Rizzo F. (2011). Small Projects/Large Changes: Participatory Design as An Open Participated Process. *CoDesign*, 7(3-4), 199-215.
- Margolin, V. ve Margolin, S. (2002). A "Social Model" of Design: Issues of Practice and Research. *Design Issues*, 18(4), 24-30.
- Norman, (1993). *Things that Makes Us Smart: Defending Human Attributes in the Age of The Machine Reading*. MA: Addison-Wesley Longman Publ. Co., Inc.
- Papanek, V. (1971). *Design for The Real World. Human Ecology and Social Change*. New York: Pantheon Books.
- Prahalad, C.K. ve Ramaswamy, V. (2004). Co-creation Experiences: The Next Practice in Value Creation. *Journal of Interactive Marketing*, 18(3), 5-14.
- Purcell, A.T. ve Gero, J.S. (1998). Drawings and Design Process. *Design Studies*, 19, 389-430.
- Rittel, H. ve Webber, M.M. (1984). Planning Problems are Wicked Problems. N. Cross (Ed.), *Developments in Design Methodology* içinde (135-144). New York: John Wiley ve Sons.
- Schön, D. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.
- Tang, J. (1991). Findings from Observational Studies of Collaborative Work. *International Journal of Man Machine Studies*, 34, 143-160.

Teymur, N. (1992). *Architectural Education: Issues in Educational Practice and Policy*. London: Question Press.

Tezel, E. (2014). The Role of International Studies in Design Education: An Interdisciplinary Design Workshop. L.G. Chova, A.L. Martínez ve I.C. Torres (Ed.), *ICERI2014 bildiriler kitabı* içinde (5498-5506). Seville, Spain: IATED.

Vyas, D. ve Nijholt, A. (2017). Artful Surfaces: An Ethnographic Study Exploring The Use of Space in Design Studios. *Digital Creativity*, 23(3-4), 176-195.

Vyas, D., van der Veer, G. ve Nijholt, A. (2013). Creative Practices in the Design Studio Culture: Collaboration and Communication. *Cognition, Technology & Work*, 15, 415-443.